

OLTU, GÖLE VE SARIKAMIŞ ORMANLARINDA KIŞ ÇALIŞMASI İMKANLARI

Yazan :

Dr. Hayati GÜRTAN

Ormanlık Araştırma Enstitüsü
Orman Ekonomisi Şubesi Müdürü

Teknik Raporlar : 6

ORMANCILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

Muhtelif Yayınlar Serisi No. 22

İ Ç İ N D E K İ L E R

A. Gaye	1
B. Halihazır durum	2
1. Deneme mahalli	2
2. Durumun mahallen tetkiki	2
3. Başmüdürlük mıntıkasında yapılan diğer tetkikler	3
4. Orman durumu	4
5. İstihsal durumu	4
a. Kesim tekniği	4
b. Kesimde kullanılan aletler	4
c. Kesimde zayıat	5
d. İşgücü	6
e. Kesim ve nakliyat mevsimi	6
f. Yol durumu	6
g. Ücret durumu	7
h. İstihsal miktarı ve piyasa	7
C. Teklifler	7
D. Sonuç	8

OLTU, GÖLE VE SARIKAMIŞ ORMANLARINDA KIŞ ÇALIŞMA İMKÂN LARI

A. Gaye

Orman Genel Müdürlüğü'nce şubemize vazife olarak verilen «Sarıka-mış'ta kış kesimi ve nakliyat imkânının araştırılması» mevzuu 1960 çalış-ma programına alınmış ve 29/9/1960 günlü Ana Plân gereğince 6203 nu-maralı deneme dosyası açılmıştır.

Entansif ormancılığın memleketimizde tahakkukuna hizmet edecek hususlardan birisi de, cdun ham maddesinin istihsalindeki iş tekniği ça-lışma metodu, kullanılan alet ve malzeme olduğu kadar, istihsal faaliyeti-nin zamanıdır.

Halen memleketimizde odun istihsalı (kesim ve nakliyat) ilkbahar mevsiminin sonlarıyla, yaz mevsimine inhisar etmektedir. Kış çalışmaları bir kaç yer istisna edilirse henüz alışılmış bir şekil değildir.

Cdun istihsalinin kış mevsiminde yapılmasında çeşitli faydalar mü-lâhaza edilir.

1 — Vejetasyon mevsimi dışında yapılan istihsalde cdun ham mad-desinin teknolojik vasıflarının korunması sağlanır (çatlama - yarılma - mantar ve haşere).

2 — İstihsale sahne olan meşcere de mevcut gençlik, geriye kalacak ağaçlar ve orman toprağının istihsal fiilinden asgari zarar görmeleri te-min edilir.

3 — Meşcere içindeki kaydırma - sürütme nakliyatı hem kolay — do-layısıyla ucuz — hem de zararsız şekilde yapılır.

4 — Umumiyetle sezon işçisi çalıştıran işletmelerimizde iş gücü te-mini bakımından bir serbestiye kavuşulur. Kış mevsiminde muattal şekil-de duran iş gücünden istifade edilerek, milli ekonomide önemli bir istihsal rüknü olan iş gücünün daimi müstahsil olarak tutulması sağlanır. Yaz mevsiminde bu iş gücünün istihsal faaliyetleri dışında kalan ve fakat en-tansif bir ormancılığın yapmakla mükellef bulunduğu çeşitli orman içi ve dışı çalışmalarda istihdamı mümkün olur.

5 — İşletme ve bölgenin idaresinde çalışan ve haddi zatında çok çe-şitli işleri tedvir etmek mecburiyetinde olan teknik elemanın yaz mevsi-

minde diğer ormancılık hizmetleri için lüzumlu zamanı kazanması, istihsal işinin ölü mevsim denen kış aylarında yapılmasıyla, temin edilir.

6 — Ormanın korunması emniyet altına alınır (Bilhassa yangın noktai nazarından).

7 — Vaktinde, yani daha piyasa açılmadan ara ve son depolara indirilerek satışa hazır vaziyete getiren emvalin, piyasada daha çabuk ve uygun fiatlarla alıcı bulması temin edilmiş olur.

Yukarıda kısaca işaret edilen hususlardan anlaşılacağı veçhile, iklim bakımından müsait yerlerdeki bir çok işletmelerimizin tatbik etmek zorunda buldukları kış çalışmalarının ormancılığımıza bir çok cephelerden geniş istifadeler sağlayacağı aşikârdır.

Kış çalışmalarının nerelerde hangi şartlar altında yapılabileceği, lüzumlu vasatın nasıl temin edileceği, kullanılacak alet, malzeme ve vasıtaların neler olacağı, ile ekonomi noktai nazarından ifade ettiği değer tesbiti, denemenin ana gayeleri olarak kabul edilmiştir. Keza bu arada, mevsim hususiyetlerine göre çalışma tekniği ve metodunun işçilere öğretilmesi, işçinin giyinmesi, beslenmesi ve barınması mevzularında da bazı etütlerin yapılması deneme sırasında yapılacak işler meyanında mütalâa edilmiştir.

B. Halihazır durum

1. Deneme mahalli :

6203 numaralı deneme; raporumuzun mevzu pragrafında da izah edildiği veçhile, Orman Genel Müdürlüğü'nce, Sarıkamış kış kesimi ve nakliyat tekniğinin araştırılması şeklinde ve vazife olarak verildiğinden deneme mahalli Sarıkamış olarak alınmıştır.

2. Durumun mahallen tetkiki :

29/9/1960 günlü Ana Plânda belirtildiği üzere Araştırma İş Plânının tanzimi için aşağıdaki hususların tetkik ve tesbiti gayesiyle 11/10/1960 günü Trabzon tarikiyle Erzurum Orman Başmüdürlüğü'ne hareket edilmiştir.

- 1 — Sarıkamış işletmesi ormanlarının topografik hususiyetleri
- 2 — Mescere kuruluşları ve istihsal miktarları
- 3 — Şimdiye kadar yapılan kesim ve nakliyatın, zamanı, şekli, kullanılan alet, malzeme ve vasıtalar ile tekniği
- 4 — Mevcut iş gücünün miktarı, karakteri ve durumu

- 5 — Mevcut ve yapılmakta olan nakliyat yolları ve durumları
- 6 — Kıymetlendirme imkânları (piyasa)
- 7 — Kesim ve nakil için ödenen ücretler
- 8 — Mahallin iklimi ve özellik arzeden sair hususlar.

Erzurum Orman Başmüdürlüğü'ne muvasalat edildiğinde, bizzat başmüdür ve diğer başmüdürlükler elemanlarıyla yapılan görüşmeler sonunda Orman Genel Müdürlüğü'nce Enstitümüze vazife olarak verilen «Sarıkamış'ta kış kesimi ve nakliyat imkânının araştırılması» mevzunun, Sarıkamış için önemli bir problem olmadığı, zira Sarıkamış işletmesinin bir istihsal işletmesi karakterinden ziyade bir koruma mahiyeti arzettiği anlaşılmıştır. Son senelerin istihsaline dair istatistiğin tetkikinden de durum açıkca tebellür etmektedir.

Sarıkamış işletmesi büyük bir orman tahribine maruz bulunmaktadır. Kars - Ardahan - Erzurum Vilâyetleri ile bilhassa mevcut askeri birliklerin odun ihtiyacını karşılamak imkânına dahi sahip değildir. Her ne kadar 2000 - 2500 m³ yıllık eta mevcutsa da, bunu normal istihsalle almak dahi imkân dahilinde değildir. Teşkilâtın bütün gücüyle saha emniyetinin teminine çalışması icap eder. Boyalı ve Şehit Emin serisi kati plânlıdır. Ormanlık sahası 30.000 ha. civarındadır. Diğer iki seri birinci devre Amenajman Plânlarıyla işletilmektedir. İhtiyaçların karşılanması için (bilhassa yakacak) orman usulsüz müdahalelerle bozulmuş ve parçalanmış durumdadır. Teşkilât uç ve kök odunu istihsal ederek yakacak odun ihtiyacını mümkün mertebe karşılamak gayreti içinde bulunmaktadır. Koruma mevzuu çalışmalarımızın dışında olduğundan daha detaylı izahattan sarfınazar edilmiştir.

Netice olarak : Mıntakada teknik bir tertibatın alınarak kış istihsalı ve nakliyatının araştırılması yukarıda da belirtildiği veçhile Sarıkamış için önemli hattâ varit bir problem değildir.

Başmüdürlük mıntakasında yapılan diğer tetkikler :

Erzurum Orman Başmüdürlüğü'ne bağlı Sarıkamış İşletmesi'nin halihazır durumuyla : Kış kesimi ve nakliyatı mevzuunda bir araştırma yapmaya bir çok bakımlardan gayri müsait olması sebebiyle Başmüdürlüğün en önemli istihsal işletmeleri olan Oltu ve Göle İşletmelerinde konuyla alâkalı bir tetkikin yapılmasında fayda mülâhaza edilmiştir.

Umumiyetle, yetişme muhiti şartları, meşcere kuruluşları ağaç cinsi, iş gücü, mahalli ihtiyaçlar, kıymetlendirme imkânları bakımından aynı karakteri arzeden Oltu ve Göle İşletmelerinin istihsal bölgeleri ormanlarında (Karıncadüzü - Kılıçboğazı - Göle) yaptığımız tetkikat neticesinde

mevzuumuzla alâkalı olarak tesbit edilen hususlar aşağıda maddeler halinde zikredilmiştir.

4. Orman durumu :

Karıncadüzü - Kılıçboğazi ve Oltu İşletmesi'nin diğer bölgeleri ormanları, son derece enterasan bir durum arz etmektedir. Ağaç cinsi, meşcere kuruluşu, ağaçların teknolojik vasıfları bakımından mintakanın iklim ve topografik özellikleri muvacehesinde optimum bir karakter göstermektedir.

5: İstihsal durumu (Kesim ve Nakliyat):

Kesim : Çalışmaya son derece müsait meşcerelerde yapılan kesim tamamiyle primitif bir durum arz etmektedir. Şöyle ki :

a. Kesim tekniği :

Kesim umumiyetle toprak seviyesinden 80 - 100 cm yukarıdan yapılmakta bu suretle ağacın en kıymetli odununu ihtiva eden dip kütük de mühim miktarda emval zayıat olarak ormana terkedilmektedir.

Oltu İşletmesi Karıncadüzü bölgesi 10 numaralı bölgede 1960 yılı yapılan ve henüz tamamlanmamış kesim sahası içinde yaptığımız sondaj mahiyetindeki ölçmelerin neticesini bir fikir vermek maksadıyla aşağıya dercediyoruz.

Ölçülen köklerin sayısı	Her kökün vasatı yüksekliği cm	Kutur cm (vasatı)	Birinci tomruktaki toros payı cm
70	60	60	20

Bir tek kütükte kalan odun hacmi 0.150 - 200 dm³ dür. Bölgede 1310 kök'e muadil 2711 m³ dikili gövde damgalanmıştır. Son derece iyimsiz bir hesap neticesi yalnız bu bölgede dip kütükte kalan emval miktarı hacmen (200) m³, para değeri ise — yerinde (ormanda) m³ 100 liradan hesap edildiği takdirde — (20.000) liradan ibarettir.

b. Kesimde kullanılan aletler :

Kesimde kullanılan aletler primitif ve yetersizdir. Çok defa devirmeler yalnız balta ile yapılmaktadır. Bu ise kesim zayıatının artmasına sebep olmakta, keza işçinin iş randımanını düşürmektedir. Kullanılan baltalarda işe uygun deyildir. Kesici yüzleri dar, hafif ve iyi bir devirme ve bilhassa dal budama baltasından aranan şartlara sahip değildir.

Teknik ve usulüne uygun bir devirmede mutlak surette kullanılması icap eden kama, çevirme çengeli vs. gibi diğer yardımcı aletlerde tanın-

mamaktadır. Devirmeler gelişi güzel ve ağacın tabiaten meyilli durduğu istikamete yapıldığından diğer ağaçlara takılma, çarpma sebebiyle zarar ikame edilmekte aynı zamanda gençliğin tahribine sebep olunmaktadır.

C. Kesimde zayıt

Devrilmiş ağaçların kıymetlendirilmesi sırasında da fazla zayıt verilmektedir. Kıymetlendirmedeki zayıt yaptığımız tesbitlere göre 2 şekilde olmaktadır.

1. Kantitatif (hacmen)

2. Kalitatif (Kıymet tenezzülü — Yanlış tomruklama — Standardizasyondan mütevellit)

1 — Hacmen zayıt : Birinci tomrukta bırakılan ve nakliyatta istifade edildiği bildirilen (totos) lardan gayri, tomruk başları eğri kesildiğinden (5 - 15 cm) arasında değişen bir zayıt daha verilmektedir. Bilhassa her ağaçtan azami 3 - 4 boy tomruk alındığından (12 - 16 metre) ağacın çok zaman 2. hattâ 1. sınıf tomruk evsafında olan (8 - 10) metre boyundaki uç kısmı odun olarak dalları budanmadan ormana terkedilmektedir.

Eilahare odun istihsali sırasında depoya taşıtılan bu emvalden her ne kadar tomruk veya direk olarak tefrik yapılmakta ise de, mühim bir kısmının odun olarak satıldığı da vakiadır.

2 — Kıymet tenezzülü : Standardizasyon esaslarına riayetsizlikten devrilen bir ağacın en iyi şekilde kıymetlendirilmesi mümkün olmamaktadır. Cari standardizasyon talimatına göre orta kutru 25 cm ve daha yukarı olan emval tomruk olarak isimlendirilir. 24 cm ve daha aşağı kuturlar ise maden direğidir. Devrilen düzgün gövdeli bir ağacın çok defa 5 metre boyunda ve 23 - 24 cm kutrunda maden direği olarak boylara bölündüğü tesbit edilmiştir. Halbuki bu ağaç ya 3.50 - 4.00 metre boyunda 25 cm kutrunda tomruk veya 7 - 8 metre boyunda 25 cm kutrunda tomruk veya 7 - 8 metre boyunda 21 - 22 cm kutrunda tel direği olarak boylara taksim edilse idi m³ nün para olarak kıymeti daha afzla olacaktı. Bu şekildeki standardizasyon hatası memleketimizin hemen hemen her yerinde rastlanan bir haldir.

Ayrıca, tomruklama sırasında, dip kısımdaki yalamuk, yanık arızaları ile, gövde üzerindeki mantar, haşere veya tabii tesirlerle vukua gelmiş arızalar nazarı itibare alınmıyarak, eğri, çok budaklı, kovuk kısımlar kesilip çıkartılmamakta 4 metre boyundaki bir dip tomruğunun 50 - 75 cm lik kısmı yamuk ve yaralı diğer 3 - 3.5 metrelik sağlam kısma ekli bırakılarak I. sınıf tomruk kalitesi II. sınıfa düşürülmekte dolayısıyla bir kıymet tenezzülüne sebep olunmaktadır.

Keza dalların usulünce budanmadığı ve kabukların tamamen soyulmadığı tesbit edilmiştir. Bu sebeble de satışa arzedilen emvalde değer düşüklüğünün husule gelmesi mümkündür.

d. İşgücü :

Mıntakada her türlü orman içi ve dışı çalışmalarını için kifayet edecek iş gücü mevcuttur. Mahalli iş gücünün boş olduğu mevsim Ekimden Temmuz ortalarına kadardır. Köylü bu süre içerisinde devamlı olarak ormanda çalışmaya isteklidir (Mart ayı içerisinde bir müddet kendi işlerinde çalışırlar) Senenin geri kalan üç ayında (Temmuz - Ağustos - Eylül) mahalli iş gücünün köyünde ziraat ve hayvancılık işleriyle meşgul olduğu bu sebebden orman işlerine iltifat etmediği anlaşılmaktadır.

İşçi tamamıyla kendi bildiği usulle primitif olarak çalışmakta devirme işinde balta, tomruklamada ise iki kollu orman bıçkısı kullanılmaktadır. Balta ve bıçkıdan gayri herhangi bir alete sahip değildir. Kullandığı bu aletlerde işe uygun olmadığı gibi bakımları da usulünce yapılmamaktadır. Kesim tekniği ve çalışma metodu bakımından son derece zayıftır.

Netice olarak mintakada iş gücü bakımından bir sıkıntı mevcut değildir.

e. Kesim ve nakliyat mevsimi :

Umumiyetle istihsal işleri Ekim ve Kasım aylarında yapılmaktadır. Nakliyat kar yağdıktan sonra (Aralık ve Ocak aylarında) başlamaktadır. Nakliyat kış aylarında devam etmekte, karın yumuşamaya başladığı geç ilkbahar aylarında durmaktadır. Nakliyat, arızalı olmayan ormanlık sahalarında kütüğü dibinden araba ve kağnılarla yapılmaktadır. Kar yağdıktan sonra, kar üzerinde sürütme suretiyle nakliyata devam olunmaktadır. Kar bu mintakada daha çok ilkbahara yakın aylarda (Şubat - Mart) fazlalaşmakta ve bu zaman kadar 40 - 50 cm olan kar kalınlığı bilahare 1 metreye kadar yükselmektedir. Bilahare de yağmurlar başladığı için ormanda çalışmak zorlaşmaktadır.

f. Yol durumu :

İstihsal ormanlarında, arazinin yol inşaatına müsait olmasına rağmen, şimdiye kadar ihtiyaca kâfi bir yol şebekesi kurulmuş değildir. Yapılmış bazı yollar mevcut olmakla beraber kifayetsizdir. Bir kısım yolların inşasına da devam olunduğu görülmüştür. Mintakada umumi bir yol şebekesi plânlanmasının yapılması ve bu plân gereğince 3 - 5 senelik programlar vasıtasıyla yolların inşaatının gerçekleştirilmesi lâzımdır.

g. Ücret durumu :

Mahallen yapılan incelemede, istihsal ormanlarının en uzak meşcerelerinden 1 m³ odunun istihsali ve depoya (satış deposesuna) nakli için ödenen ücret 50, en yakın meşcereler için ise 20 liradır. İstihsal — devirme - dal budama - tomruklama - kabuk soyma — yani emvalin nakliyata hazır hale getirilmesi için ödenen ücret m³ başına 5 lira olarak kayıtlarda görünüyorsa da teamül olarak işçi 1 m³ emvalin istihsal ve nakliyatı için birlikte ücret talep etmektedir. İstihsal ücreti sadece muhasebe kayıtlarında görülmektedir.

Verilen ücret tatminkârdır. Ancak yukarıda da temas edildiği veçhile, işçinin kesim tekniği ve iş bilgisi mevzularında yetişmemiş olması ve keza tamamiyle primitif aletlerle çalışması sebepleriyle iş randımanı düşüktür. Yani iş gücünün produktivitesi asgaridir. Bu sebeble de günlük kazanç işçiyi, iş hasılası ve kalitesi de iş vereni memnun etmemektedir.

h. İstihsal miktarı ve piyasa :

Göle ve Oltu işletmelerinin yıllık istihsal ortalamaları aşağıda cetvelde gösterilmiştir.

İşletmesi	Yıllık istihsal m ³	Ton
Göle	5508	1219
Oltu	21512	15600

Yapılan bu istihsalin her zaman pazar bulması imkân dahilindedir. Zira Erzurum - Kars - Ağrı vilâyetlerinin yapacak ve yakacak odun ihtiyacının karşılanması için, Karıncadüzü ormanları gibi verimli istihsal ormanları mevcut deydirdir. Oduna karşı talep fazladır. İstihsal edilecek her çeşit emvalin kıymetlendirilmesi müemmeldir.

C. Teklifler

1 — İstihsal işlerinde çalışan mahalli iş gücünün kesim tekniği ile alet ve malzemelerin bakımı mevzularında yetiştirilmesi maksadıyla bir kursa tabi tutulması lâzımdır.

2 — Orman işçisinin istihsal ve nakliyatta kullanılan lüzumlu ve işe uygun alet ve vasıtalarla teçhiz edilmeleri icap etmektedir. Bu maksatla : İşletmelerce temin edilecek kesim alet ve malzemeleri bedelleri mukabilinde (icap ederse taksitle) işçilere maledilmelidir.

3 — Ölçme kesim memurları ile muhafaza memurlarının kesim tekniği tatbikatlarına iştirak ettirilerek mevzuda yetişmeleri sağlanmalıdır.

4 — İşletmelerin istihsal bölgeleri teknik elemanca olduğu gibi ölç-

me - kesim memuru, muhafaza memuru, depo memuru gibi yetişmiş tali elemanlarla da takviye edilmelidir.

5 — İstihsal bölgelerinin, yol problemi orman yollarının genel şebeke plânlaması esasları dahilinde ele alınarak plânlanmalı ve inşaata başlanmalıdır. Bu maksatla lüzumlu tahsisat ile alet ve malzemenin verilmesi lâzımdır.

6 — Halen yapılmakta olan kış nakliyatının ıslahı icap etmektedir. Tomruklar kar üzerinden öküz kuvvetiyle sürütülerek nakledilmektedir. Nakliyat işinde bu işe elverişli kızak tiplerinin kullanılması, nakliyatta kolaylığı ve ucuzluğu sağlayacaktır. Ayrıca, tomruğun sürütülmesi için takılacak zincirin geçirileceği mahallen «toros» olarak adlandırılan ve her tomrukta 20 - 30 cm lik bir zayıta sebep olan deliğin açılmasına da lüzum kalmayacaktır. Böylece de hem zayıt verilmeyecek hem de zamandan tasarruf edilmiş olacaktır.

7 — Tomruk standardizasyonuna riayet edilmeli ve devrilen ağacın kullanacak odun olarak kıymetlendirilmesi mümkün kısmına kadar istihsalı ormanda yapılmalıdır. Depoda yakacak odun içerisinden tefrik hem masraflıdır hem de her zaman istenilen neticeyi vermemektedir.

8 — Eölgenin iklim özelliği bakımından fazla olan yakıt ihtiyacı odun yerine ikame olunacak taş kömürü - linyit vs. gibi diğer yakacak maddeleriyle temin olunmalıdır. Bilhassa askeri birliklerle resmi daire ve teşekküllerin yakıt ihtiyacının en kısa zamanda bu yoldan karşılanması lâzımdır.

9 — Mahalli iş gücünün kurs ve tatbikatlar vasıtasıyla yetiştirilmesini müteakip, ormanda çalışmaları sırasında her kademedeki vazifeliler tarafından sık sık kontrol edilmelidir. Ayrıca yetişmiş işçilere; tercihan iş verilmesi, vahidi fiat kararlarında muayyen bir nisbet dahilinde arttırma, gibi bazı hakların tanınması işçiyi teşvik bakımından faydalı olacaktır.

10 — İstihsal (kesim) ve nakliyat fiatları biri birinden ayrılarak, iş vermeden evvel işçiye duyurulmalı ve tekniğine uygun ve istenilen evsafda kesim yapmak kayıt ve şartiyle istihsale ödenen m³ ücreti işçiyi tatmin edecek seviyeye çıkartılmalıdır.

D. Sonuç

«Sarıkamış'ta kış kesimi ve nakliyat imkânının araştırılması» mevzuunun yukarıda da mufassalan arzedildiği veçhile bir deneme mahiyetinde olmadığı ve fakat Erzurum Orman Paşmüdürlüğü'ne bağlı Oltu, Göle, Sarıkamış işletmelerinin istihsal ormanlarında usul ve tekniğine uygun kesim ve nakliyatın yapılabilmesini temin için lüzumlu ve faydalı görülen hususlar hakkında işbu rapor tarafımdan tanzim edilmiştir. 30/VI/1931